

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการขับเคลื่อนการพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัยในพื้นที่ (ภาคและจังหวัด) สำนักงานศึกษาธิการภาค ๑๕ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอใน ๔ เรื่อง ต่อไปนี้

๑. การศึกษาปฐมวัย

๒. บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย

๒.๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐

๒.๒ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๔๕)

๒.๓ พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชน พ.ศ.๒๕๔๐

๒.๔ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๖๔

๒.๕ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๕

๒.๖ แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๖๔

๒.๗ หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐

๒.๘ บันทึกข้อตกลงความร่วมมือการบูรณาการความร่วมมือการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต (กลุ่มเด็กปฐมวัยและผู้สูงอายุ)

๓. สภาพการณ์ด้านเด็กปฐมวัย

๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. การศึกษาปฐมวัย

ความหมาย

เด็กปฐมวัย ตามความหมายของ The National Association for Education of Young Children's Early Childhood Education Guidelines (Seefeldt & Barbour. ๑๙๙๔) ให้ความหมายว่า “เด็กปฐมวัย” หมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๘ ปี

ส่วน มาสโซเกลีย (Mazzaglia : ๑๙๗๗) กล่าวว่า เด็กปฐมวัย (Early Childhood) เป็นคำที่ใช้เรียกเด็กที่มีอายุตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึง ๖ ปี ซึ่งอยู่ในวัยที่คุณภาพของชีวิตทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญากำลังเริ่มต้นพัฒนาอย่างเต็มที่ที่ธรรมชาติ

ด้าน ธรรมชาติ นิลวิเชียร (๒๕๓๔) กล่าวว่า เด็กปฐมวัยคือวัยตั้งแต่อายุ ๒ ปีถึงอายุ ๘ ปี และเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาล หรือเรียนก่อนเกณฑ์บังคับ ยังครอบคลุมถึงเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งและชั้นประถมศึกษาปีที่สอง

กล่าวโดยสรุป เด็กปฐมวัย หมายถึง เด็กที่มีอายุตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึง ๘ ปี ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา ซึ่งพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญากำลังพัฒนาอย่างเต็มที่

การจัดการศึกษาปฐมวัย หมายถึง การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๕ ปี (๕ ปี ๑๑ เดือน ๒๙ วัน) ซึ่งการจัดการศึกษาดังกล่าวจะมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากระดับอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่สำคัญต่อการวางรากฐานบุคลิกภาพและการพัฒนาทางสมอง การจัดการศึกษาสำหรับเด็กในวัยนี้มีชื่อเรียกต่างกันไปหลายชื่อ ซึ่งแต่ละโปรแกรมก็มีวิธีการและลักษณะในการจัดกิจกรรมซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยพัฒนาเด็กในรูปแบบต่าง ๆ กันการจัดการศึกษาปฐมวัยควรมีส่วนช่วยให้เด็กเกิดพัฒนาการและการเรียนรู้อย่างเต็มที่

ความสำคัญของเด็กปฐมวัย

เด็กเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่งเป็นความหวังของครอบครัว เป็นผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นมนุษยชาติ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ อนาคตของประเทศชาติจึงขึ้นอยู่กับคุณภาพของเด็ก เด็กที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ มีพัฒนาการในทุก ๆ ด้าน ที่เหมาะสมกับวัย ไม่ว่าจะพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและจริยธรรม จะเป็นผู้ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

เด็กในวัยเริ่มแรกของชีวิต หรือที่เรียกว่า “เด็กปฐมวัย” คือ วัยตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๘ ปี จัดได้ว่าเป็นระยะที่สำคัญที่สุดของชีวิต ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม บุคลิกภาพ โดยเฉพาะด้านสติปัญญา จะเจริญมากที่สุดในช่วงนี้ และพัฒนาการใด ๆ ในวัยนี้จะเป็นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการในช่วงอื่น ๆ ของชีวิตเป็นอย่างมาก ดังที่นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของเด็กในวัยนี้ ดังนี้ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud, ๑๘๕๘) นักจิตวิเคราะห์ได้ย้ำให้เห็นว่า วัยเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์คือ ระยะ ๕ ปีแรกของคนเรา ประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับในตอนต้นๆ ของชีวิตจะมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนเรตลอดจนถึงวาระสุดท้าย เขาเชื่อว่าการอบรมเลี้ยงดูในระยะปฐมวัยนั้นจะมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กในอนาคต เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom, ๑๙๖๔) ได้รายงานผลการวิจัยของเขาในหนังสือชื่อ “ความมั่นคงและเปลี่ยนแปลงในบุคลิกภาพของมนุษย์” (Stability and Change in Human Characteristics) หนังสือเล่มนี้ได้ทำให้นักศึกษาหลาย ๆ ท่านที่มีข้อสงสัยในเรื่องการพัฒนาเด็กปฐมวัยในระยะเริ่มแรกมีความเชื่อมั่นและเข้าใจว่า เด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงขวบปีแรกจะพัฒนาร้อยละ ๒๐ เมื่อมีอายุ ๔ ปี จะพัฒนาด้านสติปัญญาถึงร้อยละ ๕๐ และจากช่วงอายุ ๔ - ๘ ปี จะพัฒนาเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ ๓๐ รวมเป็น ๘๐ % และที่เหลืออีก ๒๐ % จะอยู่ในช่วง ๘ - ๑๗ ปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสติปัญญาของมนุษย์มากกว่า ๓ ใน ๔ จะได้รับการพัฒนาเมื่อเด็ก ซึ่งถ้าหากว่าไม่ได้รับการพัฒนาในด้านสติปัญญาอย่างถูกต้อง ความสามารถในการเรียนรู้อาจจะถูกยับยั้ง บลูม ยังพบอีกด้วยว่า สิ่งแวดล้อมมีส่วนสำคัญที่จะทำให้พัฒนาการของบุคคลชะงักงันหรือเพิ่มขึ้นได้ ซึ่งแสดงว่า สิ่งแวดล้อมมีผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กในระยะ ๖ ปีแรกของชีวิตมากกว่าในระยะอื่น ๆ อีริกสัน (Erikson, ๑๙๖๗) กล่าวว่า วัยทารกตอนปลายเป็นช่วงที่บุคคลเรียนรู้เจตคติของความมั่นใจหรือไม่มั่นใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับสิ่งที่พ่อแม่ให้สิ่งที่เด็กต้องการ สำหรับอาหาร การเอาใจใส่ และความรักอย่างชื่นชม เจตคติเหล่านี้ซึ่งเด็กมีอยู่จะคงอยู่มากหรือตลอดชีวิตและสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจของคนทั่วไปและสถานการณ์ของบุคคลได้ โจเอล ฟรอสท์ (Joe L. Frost, ๑๙๗๗) กล่าวว่า เด็กในช่วง ๔ - ๕ ปีแรกของชีวิตเป็นช่วงเวลาที่ความเจริญงอกงามทางด้านร่างกายและจิตใจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วที่สุด นอกจากนี้ยังมีความรู้สึกที่ไวต่ออิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก อลิซาเบธ เฮอร์ล็อก (Elizabeth Hurlock, ๑๙๕๙) กล่าวว่า วัยเด็กนับได้ว่าเป็นวัยแห่งวิกฤติการณ์ในการพัฒนาบุคลิกภาพ เป็นระยะสร้างพื้นฐานของจิตใจ

ในวัยผู้ใหญ่ต่อไป บุคลิกภาพในวัยผู้ใหญ่แม้จะมีความแตกต่างไปจากวัยเด็กมาเท่าใดก็ตาม แต่จะเป็นความแตกต่างที่ถือกำเนิดจากรากฐานในวัยเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับริชาร์ด ซี สปินทอลล์ (Richard C. Spinthall, ๑๙๗๔) กล่าวว่า ในช่วง ๕ ปีแรกของมนุษย์เป็นช่วงวิกฤติของชีวิต เป็นระยะที่สำคัญที่สุดใน การวางรากฐานของบุคลิกภาพซึ่งการพัฒนาบุคลิกภาพนั้นเด็กจะต้องการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ที่ได้รับ โดยการตอบสนองนี้มีผลมาจากวุฒิภาวะทางร่างกาย สติปัญญา และประสบการณ์ที่ได้รับจากสภาพแวดล้อม จากความเห็นดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ช่วงปฐมวัยเป็นช่วงที่สำคัญที่สุดของชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นช่วงที่พัฒนาการทุกด้านเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา การพัฒนาเด็กในช่วงวัยนี้จะเป็นการวางพื้นฐานทางด้าน จิตใจ อุนิสัยและความสามารถ ซึ่งจะมีผลต่อไปในอนาคตของเด็กและของชาติในที่สุด

พัฒนาการเด็กปฐมวัย ๔ - ๕ ปี

พฤติกรรมของเด็กที่แสดงออกที่โรงเรียนมีพื้นฐานมาจากพฤติกรรมที่เขาเคยปฏิบัติมาก่อน แล้ว ก่อนอื่นเราจะต้องเข้าใจว่าเด็กมีความแตกต่างกันระหว่างบุคคลต่างกันเรื่องอายุ พื้นฐานทางครอบครัว และโอกาส เด็กวัย ๔ ขวบ เด็กวัยนี้เริ่มทำอะไรได้เอง ไม่ต้องมีผู้ใหญ่คอยช่วย ดังนั้นเด็กวัยนี้ส่วนมากมีความเชื่อมั่น ชอบยืนยันความคิดของตนเองและชอบคุยโต รู้จักแสดงความห่วงใยผู้อื่น ความสนใจของเด็กวัยนี้มักกว้างขวางขึ้นและสามารถทำกิจกรรมได้นานขึ้น การใช้ภาษาเริ่มมีมากขึ้น รู้จักพูดคุยกับเพื่อน ๆ รู้จักใช้ภาษาเพื่อสนองความต้องการของตนเอง และใช้ภาษาเพื่อการแสดงออก ชอบถามและต้องการคำตอบจากผู้ใหญ่ เด็กวัยนี้สามารถเล่นกับเพื่อน ๆ ได้อย่างดี ต้องการของเล่นที่เป็นของใช้จริงในชีวิตประจำวัน และชอบเล่นบทบาทสมมติ ต้องการใช้เครื่อง เครื่องใช้ เช่น ค้อน เลื่อย กรรไกร แปรง ฯลฯ และอาจบอกได้ว่า เมื่อตนทำสิ่งนี้เสร็จแล้วจะมีหน้าตาเป็นอย่างไร อยากรู้ว่าเด็กวัยนี้จะสนใจกระบวนการ (Process) ที่ตนทำมากกว่าผลที่จะได้รับ (Product) เด็กวัยนี้ชอบเรียกร้องความสนใจจากผู้อื่น โดยอวด แสดงอาการไม่พอใจ ก้าวร้าวหรือส่งเสียงดังเอ็ดตะโร กล้ามเนื้อเล็กทำงานประสานได้ดีขึ้น แต่กล้ามเนื้อใหญ่จะใช้ได้คล่องและตึกว่าการใช้กล้ามเนื้อเล็ก เด็กวัยนี้จะเริ่มรู้จักแยกความแตกต่างระหว่างเรื่องจริง กับเรื่องเพ้อฝัน แต่ยังคงสับสนอยู่ เห็นได้ง่าย ๆ จากการดูโทรทัศน์ เรื่องความเก่งกล้าของซูเปอร์แมน นินจาเต่าหรือโงกุน เด็ก ๆ วัย ๔ ขวบก็นิยมยืนยันว่าตนเองสามารถมีกำลังและเก่งเหมือนตัวเอกของภาพยนตร์สำหรับเด็ก เด็กวัย ๕ ขวบ เด็กวัยนี้มีอิสระมากขึ้น มีความมั่นใจมากขึ้น และเข้าใจคำสั่งมากขึ้น แต่ก็ยังต้องการการยอมรับจากผู้อื่น ชอบเล่นกับเพื่อนวัยเดียวกันและเพศเดียวกัน ดังนั้นการเล่นจึงมีลักษณะให้ความร่วมมือกับเพื่อน ๆ ดี เล่นได้นาน มีลักษณะค่อนข้างซับซ้อนขึ้น การใช้กล้ามเนื้อและการใช้สายตาประสานกันได้ดีขึ้น การบังคับส่วนลำตัวดีสามารถขว้างและรับลูกบอลได้ กระโดดเชือก วิ่งและใช้ทักษะอื่นกับผู้อื่นได้ สามารถใช้กรรไกรตัดตามที่ต้องการได้ดีขึ้นและชอบคิดสร้างประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ชอบนิทาน ชอบโรงเรียน และสามารถจำตัวเลขและตัวอักษรตามลำดับได้ ถึงแม้ว่าเด็ก ๕ ขวบจะมีแนวโน้มที่จะเชื่อฟังครู ให้ความร่วมมือ มีความเข้าอกเข้าใจผู้อื่น แต่ชอบพูดอวดโอ้ถึงความสำเร็จของตนเอง พูดเกินความจริงจนเกิดทะเลาะกัน การใช้ภาษาของเด็กวัยนี้เป็นไปอย่างอิสระคือสามารถเข้าใจและพูดได้ตามที่ตนรู้สึก สามารถแยกความแตกต่างระหว่างเรื่องจริงกับเรื่องที่แต่งขึ้นโดยอธิบายให้เหตุผลได้ เด็ก ๕ ขวบยังคงชอบเล่นบทบาทสมมติ แต่ก็มีความสนใจสิ่งที่เป็นจริงในโลกนี้

สรุปได้ว่า เด็กวัย ๔ - ๕ ปี มีลักษณะที่แตกต่างกันดังที่กล่าวแล้วแต่ไม่ได้หมายความว่าเมื่อเด็กอายุมากขึ้นอีกหนึ่งขวบจะมีลักษณะพัฒนาขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แต่การพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงจะค่อยเป็นค่อยไปและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และเด็กแต่ละคนก็มีพัฒนาการที่แตกต่างเช่นกัน

การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ (Piaget) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการทำงานของโครงสร้างทางปัญญา (Schemata) เป็นวิธีที่เด็กจะเริ่มต้นด้วยความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับสิ่งแวดล้อม และสิ่งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการมี ๒ อย่าง คือ ๑. การขยายโครงสร้าง (Assimilation) คือ การที่บุคคลได้รับประสบการณ์หรือรับรู้สิ่งใหม่เข้าไปผสมผสานกับความรู้เดิม ๒. การปรับเข้าสู่โครงสร้าง (Accommodation) คือ การที่โครงสร้างทางปัญญาของบุคคลนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้ปรับปรุงความคิดให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพียเจท์ (Piaget) เป็นผู้นำทฤษฎีนี้เน้นที่กระบวนการและเนื้อหาของการเล่นที่ส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา เพียเจท์ มองการเล่นเป็นกระบวนการพัฒนาทาง สติปัญญา ซึ่งกระบวนการพัฒนาทางสติปัญญา และลักษณะของการเล่นนั้น จะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน การเล่นของเด็กจะเริ่มจากการเล่นโดยใช้ประสาทสัมผัส ซึ่งจะมีพฤติกรรมในลักษณะที่เป็นการสำรวจจับต้องวัตถุ นับว่าเป็นการฝึกเล่นและพัฒนาการเล่นควบคู่ไปกับการพัฒนาทางสติปัญญาเป็นขั้นการแก้ปัญหาด้วยการกระทำ เพียเจท์ (Piaget, ๑๙๖๕) ได้แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น ๔ ขั้นคือ ๑. ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) อายุตั้งแต่แรกเกิดถึง ๒ ปี ในขั้นนี้เด็กจะรู้จักใช้ประสาทสัมผัสทางปาก หู ตา ต่อสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมที่แสดงออกในรูปของการมีปฏิกิริยาตอบสนองสิ่งเร้า ในระยะนี้จะสามารถจำได้ว่าวัตถุและเหตุการณ์บางอย่างเป็นอย่างเดียวกัน ๒. ขั้นความคิดก่อนปฏิบัติการ (Pre - Operational Stage) อายุ ๒ - ๗ ปี เป็นขั้นที่เด็กเริ่มเรียนรู้ภาษาพูด และเข้าใจเครื่องหมายต่าง ๆ หรือสภาพแวดล้อมรอบตัว สัญลักษณ์ต่าง ๆ เด็กจะสามารถสร้างโครงสร้างทางสติปัญญาแบบง่าย ซึ่งเป็นการคิดพื้นฐานที่อาศัยการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ สามารถแบ่งเป็น ๒ ระยะคือ ๒.๑ ระยะก่อนเกิดความคิดรอบยอด เป็นขั้นที่เด็กชอบสำรวจ ตรวจสอบ จะสนใจว่าทำไมเหตุการณ์ต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นและเกิดได้อย่างไร จะเริ่มใช้ภาษาและเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ และมีลักษณะต่าง ๆ คือ จะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง มองไม่เห็นวัตถุที่เหมือนกันอาจมีบางส่วนต่างกัน เด็กจะเริ่มคิดอย่างมีเหตุผลเป็นแบบตามใจตัวเอง และจะตัดสินใจต่าง ๆ ตามที่มองเห็น ๒.๒ ระยะการคิดแบบใช้ญาณหยั่งรู้ เป็นการคิดเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่างที่รวดเร็วโดยไม่คำนึงถึงรายละเอียด การคิดและการตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ทำให้การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงไปมา และมีลักษณะคือ เข้าใจเรื่องจำนวน เข้าใจเรื่องความคงที่ (Conservation) เริ่มคิดว่าของบางสิ่งยังคงเดิมไม่คำนึงถึงรูปร่างและจำนวนที่เปลี่ยนไป เข้าสังคมได้มากขึ้น เลียนแบบบทบาทต่าง ๆ ส่วนพฤติกรรมยึดตนเองเป็นศูนย์กลางจะลดน้อยลง ๓. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operational Stage) อายุ ๗ - ๑๑ ปี เป็นขั้นที่เด็กจะสามารถใช้เหตุผลกับสิ่งที่มองเห็น และมองความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น เพราะเด็กจะพัฒนาโครงสร้างการคิดที่จะเป็นกับความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน เด็กในวัยนี้จะสามารถตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลมากขึ้นกับสิ่งที่เป็นามธรรม เด็กจะเห็นสภาพแวดล้อมว่าประกอบด้วยวัตถุและเหตุการณ์ต่าง ๆ แม้ว่าวัตถุที่มองเห็นจะเปลี่ยนไป ๔. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม (Formal Operational Stage) อายุ ๑๑ ปีขึ้นไป เป็นขั้นที่พัฒนาการทางความคิดของเด็กถึงขั้นสูงสุด จะเข้าใจ

การใช้เหตุผลและการทดลองได้อย่างมีระบบ สามารถตั้งสมมติฐานและทฤษฎีอีกทั้งเห็นว่า ความจริงที่รู้ไม่สำคัญเท่าสิ่งที่อาจเป็นไปได้ เพียเจท์ (Piaget, อ้างถึงใน Smith, ๑๙๙๗) ได้พูดถึงวิธีการเรียนรู้ ว่ามีการเรียนรู้ที่เน้นการคิดของเด็กหรือกระบวนการมากกว่าคำตอบโดยให้เด็กมีการริเริ่ม ความกระตือรือร้นต่อสิ่งแวดล้อม หลีกเลี่ยงในการผลักดันเด็กให้เหมือนเช่นผู้ใหญ่ และเห็นบทบาทของครูเหมือนเป็นผู้แนะแนวแหล่งความรู้มากกว่าเป็นผู้บอกเด็กทุกอย่าง เพียเจท์ (Piaget, ๑๙๗๐) อธิบายว่า มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ ๓ ด้านคือ ๑. โลกทางกายภาพ (The physical world) มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความร้อน ความเย็น ความกระด้าง ความนุ่ม เป็นต้น ๒. โลกทางสังคม (The social world) มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับภาษา ศาสนา ความเชื่อ เป็นต้น ๓. การสร้างความสัมพันธ์ภายในจิตใจ (The construction of mental relationships) มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการนับ จำนวน การอนุรักษ์ เป็นต้น และ Piaget ก็ยังกล่าวว่า การสร้างความสัมพันธ์ในใจ เรียกว่า การเรียนรู้ทางตรรกศาสตร์ที่ต้องการสร้างการเรียนรู้ที่แยกประเภทและเป็นลำดับขั้น เด็กจะเป็นผู้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติทดลองด้วยตนเอง เช่น เมื่อเด็กเรียนรู้เกี่ยวกับชื่อของสี คุณสมบัติของสีและวัตถุ เรียกว่า Simple abstraction ที่เชื่อว่า เด็กเรียนรู้กฎต่าง ๆ จากประสบการณ์ทางภาษา ไวกอสกี (Vygotsky, อ้างถึงใน Smith, ๑๙๙๗) กล่าวว่า เด็กจะเกิดการเรียนรู้ พัฒนาสติปัญญาและทัศนคติเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์และทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยที่ การเรียนรู้ของเด็กจะเกิดขึ้นภายในการทำงาน ของ Zone of proximal development ซึ่งเป็นสถานะที่เด็กต้องเผชิญกับปัญหาที่ท้าทายแต่ไม่สามารถคิดแก้ปัญหาโดยลำพัง แต่ถ้าได้รับการช่วยเหลือแนะนำจากผู้ใหญ่หรือเพื่อนที่มีประสบการณ์มาก่อน เด็กจะสามารถแก้ปัญหาได้และจะเกิดการเรียนรู้ได้ บรูเนอร์ (Bruner, ๑๙๖๙) เชื่อว่า ครูสามารถจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก ปฐมวัยเพื่อให้เด็กเกิดความพร้อมที่จะเรียนได้ โดยต้องคำนึงถึงทฤษฎีพัฒนาการว่าเป็นตัวเชื่อมระหว่างความรู้และการสอน กล่าวคือพัฒนาการจะเป็นตัวกำหนดเนื้อหาความรู้และวิธีการสอน หรือกิจกรรมการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับพัฒนาการและความสามารถของเด็กเป็นหลัก จึงได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กปฐมวัยออกเป็น ๓ ขั้นตอนคือ ๑. ขั้นการเรียนรู้ด้วยการกระทำ (Enactive stage) เริ่มตั้งแต่แรกเกิด เป็นขั้นที่เด็กจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยการกระทำมากที่สุด มีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยการสัมผัสจับต้องด้วยมือ ผลัก ดึง รวมทั้งการที่เด็กใช้ปากกับวัตถุที่อยู่รอบ ๆ ตัว เพื่อให้รู้จักกับสิ่งเหล่านั้น ๒. ขั้นการเรียนรู้ด้วยภาพและจินตนาการ (Iconic stage) จะเริ่มตั้งแต่อายุได้ ๓ ปี เป็นขั้นที่เด็กเกี่ยวข้องกับความจริงมากขึ้น และเกิดความคิดจากการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ที่ได้จากจินตนาการสนใจแสงสว่าง เสียง การเคลื่อนไหว สนใจลักษณะต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อมเพียงลักษณะเดียว ใช้เหตุผลมากขึ้น ๓. ขั้นการเรียนรู้ด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic stage) เริ่มตั้งแต่อายุ ๗ - ๘ ปี ขึ้น เป็นขั้นที่เด็กคิดได้อย่างอิสระโดยการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือและการแสดงออกทางความคิด สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งของ เข้าใจสัญลักษณ์ มีความเข้าใจที่กว้างขึ้น สามารถเกิดความคิดรวบยอดในสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ซับซ้อนได้ จากทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ให้เด็กเกิดการเรียนรู้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมใกล้ตัวเด็ก โดยการทำซ้ำ ๆ เพื่อให้เกิดทักษะและเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เด็กแตกต่างกัน มี ๒ องค์ประกอบใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ (กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ, ๒๕๒๘) ๑. พันธุกรรมหรือกรรมพันธุ์ (Heredity) นักจิตวิทยาที่เชื่อว่าพันธุกรรมเป็นตัวกำหนดสติปัญญานั้น อธิบายว่าสติปัญญาเป็นสิ่งที่มิติตตัวมาแต่กำเนิด โดยได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาทางสายโลหิตที่เรียกว่าถ่ายทอดทางยีนส์ (Genes) มีผลต่อมาจนเด็กเจริญเติบโต ดังนั้น

นำเสนอความคิดโดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก
 ๕. จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่น กับผู้ใหญ่ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ใน
 บรรยากาศที่อบอุ่น มีความสุขและเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือในลักษณะต่าง ๆ กัน
 ๖. จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและอยู่ในวิถีชีวิตของเด็ก
 ๗. จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีและทักษะการใช้ชีวิตประจำวันตลอดจนสอดแทรก
 คุณธรรมจริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
 ๘. จัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ให้มีมุมเล่น หรือมุมประสบการณ์ หรือศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เด็ก
 ได้มีโอกาสเล่นร่วมกับผู้อื่น

๒. บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย

การดำเนินงานโครงการส่งเสริมและพัฒนาระบบการจัดการศึกษาเด็กปฐมวัย (อนุบาล ๑ - ๓) สำนักงานศึกษาธิการภาค ๑๕ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ ดำเนินการโดยอ้างอิงจาก บทบัญญัติต่าง ๆ และจากทฤษฎีองค์ความรู้เรื่องพัฒนาการเด็ก หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช ๒๕๖๐ รวมทั้งงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวกับเด็กปฐมวัย ซึ่งให้เห็นว่าช่วงปฐมวัย ๐-๕ ปี เป็นช่วงเวลาที่สำคัญและจำเป็นที่สุดของการวางรากฐานการพัฒนาความเจริญเติบโตของมนุษย์ ทุกด้าน ฉะนั้น หากเด็กได้รับการเลี้ยงดูที่ดี และถูกต้องตามหลักจิตวิทยา และหลักวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้ว เด็กจะเกิดการพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ ในทางตรงกันข้ามหากเด็กไม่ได้รับการเลี้ยงดู และพัฒนาอย่างถูกต้อง เมื่อพ้นวัยนี้ไปแล้ว โอกาสทองของการพัฒนาก็จะไม่หวนกลับมาอีก แม้ว่าจะระบบ การศึกษาตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ หรือในพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติจะไม่จัดว่าการศึกษาปฐมวัยเป็นการศึกษาภาคบังคับก็ตาม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๕๔ วรรคสอง กำหนดว่า “... รัฐต้อง ดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนา ก่อนเข้ารับการศึกษา เพื่อพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้สมกับวัย โดยส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย...” นอกจากนี้ ยังกำหนดไว้ว่า “ในการดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนา... รัฐต้องดำเนินการให้ผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษา ตามความถนัดของตน” และในส่วนของมาตรา ๒๕๘ ให้ดำเนินการปฏิรูปประเทศให้เกิดผล จ. ด้าน การศึกษา (๑) ให้สามารถเริ่มดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนา ก่อนเข้ารับการศึกษา ตามมาตรา ๕๔ วรรคสอง เพื่อให้เด็กเล็กได้รับการพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และ สติปัญญาให้สมกับวัยโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย”

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕) มาตรา ๑๘ (๑) กำหนดให้การจัดการศึกษาปฐมวัยจัดในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของสถาบันศาสนา ศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม ของเด็กพิการ และเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษ หรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น และ มาตรา ๑๓(๑) ให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ในการสนับสนุนจากรัฐ ให้มี ความรู้ ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู และการให้การศึกษแก่บุตร หรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล

พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชน พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้ให้หลักการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุด ทั้งในด้านการจดทะเบียนรับรองการเกิด การพัฒนา การยอมรับ การคุ้มครองและโอกาสในการมีส่วนร่วมโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม มีสิทธิด้านการศึกษา โดยเฉพาะเด็กพิการหรือเด็กที่มีความสามารถพิเศษ มีสิทธิที่ได้รับการศึกษาพิเศษที่เหมาะสมกับตน ได้รับการบริการสาธารณสุข การเล่น การพักผ่อน การเข้าร่วมกิจกรรม นันทนาการ วัฒนธรรมและศิลปะ ส่งเสริมให้มีความผูกพันต่อครอบครัว ภูมิใจในชาติไทย และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย มีสุขภาพแข็งแรง มีวุฒิภาวะทางอารมณ์สมควรแก่วัย รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีเจตคติและทักษะที่ดีต่อการทำงาน มีจิตสำนึกในการให้และการอาสาสมัคร รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และต่อส่วนรวม มีส่วนร่วมในการแสดงออกทั้งโดยส่วนบุคคลและเป็นหมู่คณะ ในรูปของสภาเด็กและเยาวชน ในระดับอำเภอ ระดับจังหวัดและระดับประเทศ โดยการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ได้ระบุถึงจุดเน้นการพัฒนาคนที่สำคัญที่เกี่ยวกับเด็กปฐมวัย คือ การพัฒนากลุ่มเด็กปฐมวัยให้มีสุขภาพกาย และใจที่ดี มีทักษะทางสมอง ทักษะการเรียนรู้ ทักษะชีวิต และทักษะทางสังคม เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ และในยุทธศาสตร์ที่ ๑ การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ “...ให้ความสำคัญกับการวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ เริ่มตั้งแต่กลุ่มเด็กปฐมวัยที่ต้องพัฒนาให้มีสุขภาพกาย และใจที่ดี มีทักษะทางสมอง ทักษะการเรียนรู้ และทักษะชีวิต เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ”

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙ ในยุทธศาสตร์ที่ ๓ ระบุว่า “การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัย และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาการศึกษาในระยะ ๒๐ ปี โดยเป้าหมายหนึ่งที่กำหนดไว้ คือ “ประชากรทุกคนเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ และมาตรฐานอย่างทั่วถึง (Access) ส่วนเป้าหมายย่อยในส่วนที่เกี่ยวข้อง คือ “เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการสมวัย ประชากรทุกคนมีโอกาสได้รับการทางการศึกษาตั้งแต่ปฐมวัยถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า ที่มีคุณภาพและมาตรฐาน...” โดยแนวทางการพัฒนาส่งเสริมให้เด็กเล็ก ๐-๒ ปี ได้รับการดูแลและพัฒนาที่สมวัยรอบด้านอย่างมีคุณภาพและต่อเนื่อง มีการปรับระบบการบริหารจัดการ การดูแลและพัฒนาเด็กเล็ก ๐-๒ ปี และการศึกษาปฐมวัย ๓-๕ ปี ให้มีคุณภาพและมาตรฐาน รวมทั้งพัฒนาหลักสูตรและคู่มือการเตรียมความพร้อมพ่อแม่ และการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กเล็กให้มีพัฒนาการตามวัย และพัฒนาหลักสูตรการศึกษาระดับปฐมวัย สมรรถนะเด็กปฐมวัยที่สอดคล้องกับมาตรฐานอาเซียนและระดับสากล เพื่อการพัฒนาคุณภาพและพัฒนารอบด้านสมวัยของเด็กปฐมวัย

แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จัดขึ้นตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็ก และเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ เพื่อเป็นกรอบแนวทางให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การปฏิบัติ และเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาเด็กและเยาวชน และเพื่อใช้ในการติดตามประเมินผลด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชน แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ โดยมีเป้าหมายหลักให้เด็กและเยาวชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีพัฒนาการตามช่วงวัย ได้รับการพัฒนาให้เป็นพลเมืองสร้างสรรค์ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีกฎหมายที่ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน และแนวโน้มด้านเด็ก และเยาวชน

ในอนาคตทุกภาคส่วน มีการทำงานเชิงบูรณาการ รวมทั้งมีองค์ความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน ประกอบด้วย ๔ ยุทธศาสตร์ คือ

- ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การเสริมศักยภาพและสร้างภูมิคุ้มกันเด็กและเยาวชน
- ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนากลไกสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชน
- ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การระดมสรรพกำลังและทรัพยากร
- ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การติดตามประเมินผล และการสร้างความรู้

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐

ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง ๖ ปี บริบูรณ์ อย่างเป็นองค์รวม บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดู และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการตามวัยของเด็กแต่ละคนให้เต็มตามศักยภาพภายใต้บริบทสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เกิดคุณค่าต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

วิสัยทัศน์

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยมุ่งพัฒนาเด็กทุกคนให้ได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาอย่างมีคุณภาพและต่อเนื่อง ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างมีความสุขและเหมาะสมตามวัย มีทักษะชีวิตและปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นคนดี มีวินัย และสำนึกความเป็นไทย โดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา พ่อแม่ ครอบครัว ชุมชน และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก

หลักการ

เด็กทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ตลอดจนได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม ด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้สอน เด็กกับผู้เลี้ยงดูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในการอบรมเลี้ยงดู การพัฒนา และให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กมีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้าน อย่างเป็นองค์รวม มีคุณภาพ และเต็มตามศักยภาพโดยมีหลักการดังนี้

๑. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกคน
๒. ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย
๓. ยึดพัฒนาการและการพัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นอย่างมีความหมายและมีกิจกรรมที่หลากหลาย ได้ลงมือกระทำในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เหมาะสมกับวัย และมีการพักผ่อนที่เพียงพอ
๔. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็กมีทักษะชีวิต และสามารถปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นคนดี มีวินัย และมีความสุข
๕. สร้างความรู้ ความเข้าใจและประสานความร่วมมือในการพัฒนาเด็กระหว่างสถานศึกษากับพ่อแม่ ครอบครัว ชุมชน และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย

แนวคิดการจัดการศึกษาปฐมวัย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ พัฒนาขึ้นบนแนวคิดหลักสำคัญเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กปฐมวัย โดยถือว่าการเล่นของเด็กเป็นหัวใจสำคัญของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ภายใต้การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานของสมอง ผ่านสื่อที่ต้องเอื้อให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการเล่น ประสาทสัมผัสทั้งห้า โดยครูจำเป็นต้องเข้าใจและยอมรับว่าสังคมและวัฒนธรรมที่แวดล้อมตัวเด็กมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ทั้งนี้ หลักสูตรฉบับนี้มีแนวคิดในการจัดการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก พัฒนาการของมนุษย์เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อเนื่องในตัวมนุษย์เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิไปจนตลอดชีวิต พัฒนาการของเด็กแต่ละคนจะมีลำดับขั้นตอนลักษณะเดียวกัน แต่อัตราและระยะเวลาในการผ่านขั้นตอนต่างๆอาจแตกต่างกันได้ขั้นตอนแรกๆ จะเป็นพื้นฐานสำหรับพัฒนาการขั้นต่อไป พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา แต่ละส่วนส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน เมื่อด้านหนึ่งก้าวหน้าอีกด้านหนึ่งจะก้าวหน้าตามด้วยในทำนองเดียวกันถ้าด้านหนึ่งด้านใดผิดปกติจะทำให้ด้านอื่นๆผิดปกติตามด้วย แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีพัฒนาการด้านร่างกายอธิบายว่าการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กมีลักษณะต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น เด็กจะพัฒนาถึงขั้นใดจะต้องเกิดวุฒิภาวะของความสามารถด้านนั้นก่อน สำหรับทฤษฎีด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคมอธิบายว่า การอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็กส่งผลกระทบต่อบุคลิกภาพของเด็ก เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ความรักและความอบอุ่นเป็นพื้นฐานของความเชื่อมั่นในตนเอง เด็กที่ได้รับความรักและความอบอุ่นจะมีความไว้วางใจในผู้อื่น เห็นคุณค่าของตนเอง จะมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของความเป็นประชาธิปไตยและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และทฤษฎีพัฒนาการด้านสติปัญญาอธิบายว่า เด็กเกิดมาพร้อมวุฒิภาวะ ซึ่งจะพัฒนาขึ้นตามอายุ ประสบการณ์ รวมทั้งค่านิยมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เด็กได้รับ

๒. แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก การเล่นเป็นหัวใจสำคัญของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การเล่นอย่างมีจุดมุ่งหมายเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานที่ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ขณะที่เด็กเล่นจะเกิดการเรียนรู้ไปพร้อมๆกันด้วย จากการเล่นเด็กจะมีโอกาสเคลื่อนไหวส่วนต่างๆของร่างกาย ได้ใช้ประสาทสัมผัสและการรับรู้ผ่อนคลายอารมณ์ และแสดงออกของตนเอง เรียนรู้ความรู้สึกของผู้อื่น เด็กจะรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้สังเกต มีโอกาสทำการทดลอง คิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาและค้นพบด้วยตนเอง การเล่นช่วยให้เด็กเรียนรู้สิ่งแวดล้อมและช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ดังนั้นเด็กควรมีโอกาสเล่น ปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สิ่งแวดล้อมรอบตัว และเลือกกิจกรรมการเล่นด้วยตนเอง

๓. แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานของสมอง สมองเป็นอวัยวะที่มีความสำคัญที่สุดในร่างกายของเรา เพราะการที่มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆได้นั้นต้องอาศัยสมองและระบบประสาทเป็นพื้นฐานการรับรู้ รับความรู้สึกจากประสาทสัมผัสทั้งห้า การเชื่อมโยงต่อกันของเซลล์สมองส่วนมากเกิดขึ้นก่อนอายุ ๕ ปี และปฏิสัมพันธ์แรกเริ่มระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ มีผลโดยตรงต่อการสร้างเซลล์สมองและจุดเชื่อมต่อ โดยในช่วง ๓ ปีแรกของชีวิต สมองเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วมาก มีการสร้างเซลล์สมองและจุดเชื่อมต่อขึ้นมามากมาย มีการสร้างไขมันหรือมันสมองหุ้มล้อมรอบเส้นใยสมองด้วย พอเด็กอายุ ๓ ปี สมองจะมีขนาดประมาณ ๘๐% ของสมองผู้ใหญ่ มีเซลล์สมองนับหมื่นล้านเซลล์ เซลล์สมองและจุดเชื่อมต่อเหล่านี้ยังได้รับการกระตุ้นมากเท่าใด การเชื่อมต่อกันระหว่างเซลล์สมองยิ่งมีมากขึ้นและ

ความสามารถทางการคิดยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น ถ้าหากเด็กขาดการกระตุ้นหรือส่งเสริมจากสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เซลล์สมองและจุดเชื่อมต่อที่สร้างขึ้นมาก็จะหายไป เด็กที่ได้รับความเครียดอยู่ตลอดเวลาจะทำให้ขาดความสามารถที่จะเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ส่วนต่างๆของสมองเจริญเติบโตและเริ่มมีความสามารถในการทำหน้าที่ในช่วงเวลาต่างกัน จึงอธิบายได้ว่าการเรียนรู้ทักษะบางอย่างจะเกิดขึ้นได้ดีที่สุดเฉพาะในช่วงเวลาหนึ่งที่เรียกว่า”หน้าต่างของโอกาสการเรียนรู้” ซึ่งเป็นช่วงที่พ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูและครูสามารถช่วยให้เด็กเรียนรู้และพัฒนาสิ่งนั้นๆได้ดีที่สุด เมื่อพ้นช่วงนี้ไปแล้วโอกาสนั้นจะฝึดยากหรือเด็กอาจทำไม่ได้เลย เช่น การเชื่อมโยงวงจรประสาทของการมองเห็นและรับรู้ภาพจะต้องได้รับการกระตุ้นทำงานตั้งแต่ ๓ หรือ ๔ เดือนแรกของชีวิตจึงจะมีพัฒนาการตามปกติ ช่วงเวลาของการเรียนภาษา คืออายุ ๓ - ๕ ปีแรกของชีวิต เด็กจะพูดได้ชัด คล่องและถูกต้อง โดยการพัฒนาจากการพูดเป็นคำๆมาเป็นประโยคและเล่าเรื่องได้ เป็นต้น

๔. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ ทำให้สิ่งที่เป็นนามธรรมเข้าใจยากกลายเป็นรูปธรรมที่เด็กเข้าใจและเรียนรู้ได้ง่าย รวดเร็ว เพลิดเพลิน เกิดการเรียนรู้และค้นพบด้วยตนเอง การใช้สื่อการเรียนรู้ต้องปลอดภัยต่อตัวเด็กและเหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสนใจ และความต้องการของเด็กที่หลากหลาย สื่อประกอบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยควรมีสื่อทั้งที่เป็นประเภท ๒ มิติและ/หรือ ๓ มิติ ที่เป็นสื่อของจริง สื่อธรรมชาติ สื่อที่อยู่ใกล้ตัวเด็ก สื่อสะท้อนวัฒนธรรม สื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อเพื่อพัฒนาเด็กในด้านต่างๆให้ครบทุกด้าน ทั้งนี้ สื่อต้องเอื้อให้เด็กเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า โดยการจัดการใช้สื่อสำหรับเด็กปฐมวัยต้องเริ่มต้นจากสื่อของจริง ของจำลอง ภาพถ่าย ภาพโครงร่างและสัญลักษณ์ตามลำดับ

๕. แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม เด็กเมื่อเกิดมาจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งไม่เพียงแต่จะได้รับอิทธิพลจากการปฏิบัติแบบดั้งเดิมตามประเพณี วรรค และความรู้ของบรรพบุรุษ แต่ยังได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ ค่านิยมและความเชื่อของบุคคลในครอบครัว และชุมชนของแต่ละที่ด้วย บริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่หรือแวดล้อมตัวเด็กทำให้เด็กแต่ละคนแตกต่างกันไป ครูจำเป็นต้องเข้าใจและยอมรับว่าสังคมและวัฒนธรรมที่แวดล้อมตัวเด็ก มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ครูควรต้องเรียนรู้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเด็กที่ตนรับผิดชอบ เพื่อช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนา เกิดการเรียนรู้และอยู่ในกลุ่มคนที่มาจากพื้นฐานเหมือนหรือต่างจากตนได้อย่างราบรื่นมีความสุข เป็นการเตรียมเด็กไปสู่สังคมในอนาคตกับการอยู่ร่วมกับผู้อื่น การทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีความหลากหลายทางความคิด ความเชื่อและวัฒนธรรม เช่น ความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมไทยกับประเทศเพื่อนบ้านเรื่องศาสนา ประเทศพม่า ลาว กัมพูชาก็จะคล้ายคลึงกับคนไทยในการทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ไหว้พระ การให้ความเคารพพระสงฆ์ การทำบุญเลี้ยงพระ การเวียนเทียนเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีเข้าพรรษาสำหรับประเทศมาเลเซีย บรูไน อินโดนีเซีย ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามจึงมีวัฒนธรรมแบบอิสลาม ประเทศฟิลิปปินส์ได้รับอิทธิพลจากคริสต์ศาสนา ประเทศสิงคโปร์และเวียดนามนับถือหลายศาสนา โดยนับถือลัทธิธรรมเนียมแบบจีนเป็นหลัก

บันทึกข้อตกลงความร่วมมือการบูรณาการความร่วมมือการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต (กลุ่มเด็กปฐมวัยและผู้สูงอายุ) ตามที่ได้มีบันทึกข้อตกลงความร่วมมือของ ๔ กระทรวงหลัก ที่ได้ทำบันทึกไว้เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๐ ได้กำหนดไว้ โดยสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

- บันทึกข้อตกลงนี้ เรียกว่า “บันทึกข้อตกลงความร่วมมือการบูรณาการความร่วมมือการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต (กลุ่มเด็กปฐมวัยและผู้สูงอายุ)”

- บันทึกข้อตกลงฉบับนี้ เป็นการทำข้อตกลงระหว่างกระทรวง ๔ กระทรวงหลัก ได้แก่

๑) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ๒) กระทรวงศึกษาธิการ ๓) กระทรวงมหาดไทย
๔) กระทรวงสาธารณสุข

- เจตจำนง เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกันในการขับเคลื่อนการดำเนินงานการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต (กลุ่มเด็กปฐมวัยและผู้สูงอายุ) โดยร่วมกันผลักดันในระดับนโยบายตลอดถึงระดับปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการดำเนินงานแบบบูรณาการที่มีประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ อย่างยั่งยืนทุกหน่วยงาน

- (กลุ่มเด็กปฐมวัย) ร่วมกันดำเนินงานภายใต้วิสัยทัศน์ “คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเป็นพลเมืองที่มีวินัย ตันรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เป็นค่านิยมที่ดี มีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ มีความเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณ มีจิตสาธารณะ และทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีความเป็นพลเมืองไทย พลเมืองอาเซียน และพลโลก”

- ภายใต้กรอบการบูรณาการร่วมกัน คือ ๔ H ได้แก่ ๑) Heart (ดี มีวินัย) ๒) Head (เก่ง)
๓) Hand (ใฝ่เรียนรู้ มีทักษะ) ๔) Health (แข็งแรง)

- ภายใต้บทบาทหน้าที่ร่วมกันทั้ง ๔ กระทรวงหลัก คือ “ส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงานร่วมกันแบบบูรณาการ”

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

๑. ส่งเสริม พัฒนา และติดตามการพัฒนาเด็กปฐมวัยของ คณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กปฐมวัยระดับจังหวัด

๒. ส่งเสริม สนับสนุน คัดกรองและจัดสวัสดิการแก่เด็กที่อยู่ในครอบครัวยากจน ขาดแคลน และประสบปัญหาทางสังคม

๓. พัฒนามาตรฐานศูนย์เด็กเล็กแห่งชาติ ให้เป็นมาตรฐาน

๔. ส่งเสริมและพัฒนาการดำเนินงานของสถานรับรองเด็กทั้งภาครัฐ และเอกชนให้มีคุณภาพตามมาตรฐาน

๕. ส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว

กระทรวงมหาดไทย

๑. จัดทำแผนพัฒนาในระดับพื้นที่เพื่อการพัฒนาเด็กแบบองค์รวม จัดประชาคมแผนฯ และผลักดันให้เกิดข้อตกลงชาวบ้าน เพื่อเป็นแนวปฏิบัติของครอบครัว

๒. สร้างสภาพแวดล้อมต่อการพัฒนาเด็ก ปกป้องคุ้มครองเด็ก

๓. สนับสนุนงบประมาณ เพื่อการจัดอาหารกลางวัน นมสำหรับเด็กปฐมวัย

๔. สร้างเสริมรายได้และฝึกอาชีพเสริมให้แก่ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง เพื่อให้มีรายได้ที่พอเพียง

๕. สร้างแรงจูงใจแก่พ่อ แม่ ครอบครัวที่เลี้ยงดูลูกได้ถูกต้อง เหมาะสมตามวัย

๖. พัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้ได้มาตรฐาน

๗. สร้างกลไกและประสานการขับเคลื่อนงาน รวมทั้งการกำกับ ติดตาม และประเมินผล

๘. กรณีที่ท้องถิ่นมีความพร้อมในการรับถ่ายโอนจาก ๓ กระทรวง ก็ให้ดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมาย

กระทรวงศึกษาธิการ

๑. จัดหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับเด็กปฐมวัย
๒. คัดเลือกและสนับสนุนการใช้นิทาน และสื่อเรียนรู้อื่น ๆ ที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัย รวมทั้งส่งเสริมการอ่าน เล่านิทาน การใช้สื่อเรียนรู้ต่างๆ และการสนับสนุนหนังสือนิทาน แก่ครอบครัว
๓. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ได้แก่ ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์
๔. สร้างสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก
๕. ส่งเสริมสุขภาพที่ดีของเด็กปฐมวัย
๖. ส่งเสริมและสนับสนุนภาวะการเจริญเติบโตของเด็กปฐมวัย
๗. ให้บริการความรู้ในเรื่องชีวิตครอบครัว ให้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครองเด็กปฐมวัย

กระทรวงสาธารณสุข

๑. พัฒนาระบบบริการอนามัยแม่ และเด็กของสถานบริการสาธารณสุขให้ได้มาตรฐานสากล และเข้าถึง บริการอย่างเท่าเทียม
๒. เสริมสร้างสมรรถนะบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง
๓. สร้างความตระหนักรู้ ด้วยสื่อที่หลากหลาย เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยทุกมิติ
๔. ศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ มาตรฐาน รูปแบบและเทคโนโลยี ในการส่งเสริมสุขภาพแม่และเด็ก
๕. สร้างการมีส่วนร่วมจากภาคีภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น ชุมชน และประชาสังคม

๓. สถานการณ์ด้านเด็กปฐมวัย

การดำเนินงานด้านเด็กปฐมวัยของประเทศไทย มีการดำเนินงานเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันหลายหน่วยงาน เนื่องจากเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่เริ่มต้นตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา จนถึงอายุ ๖ ปีบริบูรณ์หรือก่อนเข้าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ โดยหน่วยงานหลัก คือ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนสภาพการดำเนินงานพัฒนาเด็กปฐมวัยมีหลายรูปแบบ ถ้าใช้เกณฑ์ตามกลุ่มที่จัด จะจำแนกได้เป็น ๓ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชน รูปแบบศูนย์เด็กเล็ก และรูปแบบโรงเรียนอนุบาล หากใช้เกณฑ์ตามอายุจะจำแนกเด็กปฐมวัยออกเป็นสองกลุ่มอายุ คือ กลุ่มเด็กอายุต่ำกว่า ๓ ปี หรือเด็กอายุ ๐ - ๓ ปี และกลุ่มเด็กอายุ ๓ - ๕ ปี ซึ่งเกณฑ์ตามอายุมีรูปแบบการจัดบริการ ดังนี้

๑. กลุ่มอายุต่ำกว่า ๓ ปี ครอบครัวต้องเป็นแกนหลักในการดูแลและส่งเสริมพัฒนาการซึ่งบุคคลสำคัญคือ พ่อแม่ ผู้ปกครอง และสมาชิกในครอบครัว โดยต้องถือว่าเด็กทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับการดูแล ช่วยเหลือ ให้มีชีวิตอยู่รอดปลอดภัย ได้รับการคุ้มครองป้องกันและได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒. กลุ่มอายุ ๓ - ๕ ปี ใช้สถานพัฒนาเด็กหรือรูปแบบอื่นที่เป็นทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย โดยให้ครูผู้เลี้ยงดูเด็ก ผู้ดูแลเด็ก ร่วมมือกับพ่อแม่ ผู้ปกครองและครอบครัวในการพัฒนาเด็ก การดำเนินงานพัฒนาเด็กปฐมวัยของกระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาเด็กปฐมวัยมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการดำเนินการที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ดำเนินการให้การอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดตามนโยบายของรัฐ โดยรัฐจัดให้มีโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด ซึ่งนับเป็นโครงการที่เป็นรูปธรรมชัดเจนในช่วงระยะที่ผ่านมา เป็นความพยายามของรัฐในการจัดสวัสดิการพื้นฐานเพื่อเป็นการคุ้มครองทางสังคม ลดความเหลื่อมล้ำ และเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐาน ให้เด็กแรกเกิดได้รับการเลี้ยงดูอย่างมีคุณภาพ เพื่อส่งเสริมให้เด็กแรกเกิดและปฐมวัย มีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในช่วงวัยอื่นๆ โดยให้การอุดหนุนรายละ ๖๐๐ บาท ต่อคน ต่อเดือน เป็นเวลา ๑๒ เดือน และขยายเป็นตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ ๓ ปี กลุ่มเป้าหมายคือเด็กแรกเกิดที่อยู่ในครัวเรือนยากจน และครัวเรือนที่เสี่ยงต่อความยากจน ได้รับเงินอุดหนุนในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด จำนวน ๑๒๘,๐๐๐ คน นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กปฐมวัยระดับจังหวัด และคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กปฐมวัยกรุงเทพมหานคร ภายใต้คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (กดยช.) เพื่อรับผิดชอบงานด้านเด็กปฐมวัย เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนการดำเนินการพัฒนาเด็กปฐมวัยในระดับจังหวัดให้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม และสามารถประสานการทำงานร่วมกับส่วนกลางแบบบูรณาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเชื่อมโยงการทำงานจากระดับนโยบายสู่ภูมิภาคได้อย่างเป็นระบบ ตลอดจนการกำกับติดตามที่มีประสิทธิภาพ

กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลส่งเสริมสุขภาพประชากรทุกช่วงวัย เริ่มตั้งแต่ทารกอยู่ในครรภ์ ช่วงปฐมวัย วัยเรียน วัยรุ่น วัยทำงาน และวัยสูงอายุ ต่อเนื่องตลอดชีวิต และเป็นหน่วยงานที่เข้าถึงพ่อแม่และเด็ก นับตั้งแต่การบริการให้ข้อมูลความรู้ก่อนแต่งงาน การเตรียมตัวเป็นพ่อแม่ การดูแลแม่ที่ตั้งครรภ์ ตลอดจนครอบครัวที่มีบุตรในช่วงปฐมวัย มีการดำเนินงานแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยภายใต้โครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๘ โดยคัดกรองเด็กอายุ ๙ เดือน ๑๘ เดือน ๓๐ เดือน และ ๔๒ เดือน โดยใช้คู่มือการเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย (Developmental Surveillance and Promotion Manual (DSPM)) แล้วดูแล ส่งเสริม กระตุ้นเด็กที่สงสัยว่าพัฒนาการล่าช้าหรือมีพัฒนาการล่าช้าหน่วยงานในสังกัดที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย นอกจากนี้ ยังมีการดำเนินการเกี่ยวกับภาวะโภชนาการของแม่และเด็ก เช่น การเฝ้าระวังโรคขาดสารไอโอดีน การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียวในช่วง ๖ เดือนแรก เป็นต้น

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย มีการจัดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมาก นับเป็นหน่วยงานสำคัญที่ดูแลการจัดการศึกษาปฐมวัยของประเทศ ทั้งนี้ ในปีการศึกษา ๒๕๕๙ มีการจัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด และแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. การจัดการศึกษาปฐมวัย สำหรับเด็กปฐมวัย อายุ ๒ - ๕ ปี ในรูปแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ในความรับผิดชอบทั้งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งเองและรับถ่ายโอนจากส่วนราชการอื่น จำนวนทั้งสิ้น ๑๙,๔๒๙ ศูนย์

๒. การจัดการศึกษาปฐมวัย สำหรับเด็กอายุ ๔-๖ ปี ในรูปแบบโรงเรียนอนุบาล ปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดการศึกษาปฐมวัยในโรงเรียนอนุบาล มีจำนวนนักเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบจำนวน ๑๖๑,๒๓๑ คน

นอกจากนี้ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นมีการจัดทำมาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อยกระดับการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีมาตรฐานและ

มีคุณภาพยิ่งขึ้น โดยกำหนดมาตรฐานออกเป็น ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย ด้านวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน และด้านส่งเสริมเครือข่ายการพัฒนาเด็กปฐมวัย รวมถึงการจัดทำมาตรฐานการศึกษา (ขั้นพื้นฐาน) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน ๑๒ มาตรฐาน ๔๓ ตัวบ่งชี้ และมาตรฐานการศึกษา (ขั้นพัฒนา) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน ๒๓ มาตรฐาน ๙๔ ตัวบ่งชี้ เพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใช้เป็นมาตรฐานสำหรับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา รวมถึงเป็นการยกระดับจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ

กระทรวงศึกษาธิการ มีหน่วยงานที่จัดการศึกษาและดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) และสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) โดย สพฐ. ได้จัดทำหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เพื่อให้สถานศึกษาและสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยทุกสังกัดนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบท และจัดการศึกษาระดับปฐมวัยหลักสูตร ๓ ปี (อนุบาล ๓ - ๕ ปี) ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวน ๘๙๗,๕๖๓ คน สำหรับ สกศ. ได้เร่งผลักดันการจัดทำ (ร่าง) แผนพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ (ร่าง) มาตรฐานสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติ พ.ศ. การจัดการระบบสารสนเทศและฐานข้อมูลกลาง ด้านเด็กปฐมวัยของประเทศ รวมถึงสมรรถนะของเด็กปฐมวัย ๐ - ๕ ปี ภายใต้การขับเคลื่อนของคณะกรรมการพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติ เพื่อให้การดำเนินงานด้านเด็กปฐมวัยของประเทศมีแนวทางและมาตรฐานเดียวกัน และในส่วน สช. จัดการศึกษาระดับปฐมวัย หลักสูตร ๓ ปี (อนุบาล ๓ - ๕ ปี) ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวน ๖๐๙,๔๑๙ คน (ข้อมูลจากสถิติการศึกษา ประจำปี ๒๕๕๙ ของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ)

กระทรวงแรงงาน ซึ่งมีหน่วยงานเดียวที่รับผิดชอบในการพัฒนาเด็กปฐมวัย คือ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ได้ดำเนินการส่งเสริมการพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เป็นบุตรของผู้ใช้แรงงาน โดยจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กกิตติคุณเขตสตรีนครราชสีมา ในพระราชูปถัมภ์ ซึ่งเป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เพื่อรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนบุตรผู้ใช้แรงงาน ให้เด็กได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อเตรียมความพร้อมสู่การศึกษาภาคบังคับ ปัจจุบันมีสถานประกอบกิจการที่จัดตั้งมูนแม่แล้ว จำนวน ๑,๒๖๔ แห่ง มีลูกจ้างมาใช้บริการทั้งหมด ๙,๐๕๘ คน และมีการจัดตั้งศูนย์เลี้ยงดูบุตรผู้ใช้แรงงานในสถานประกอบกิจการและชุมชน จำนวน ๗๙ แห่ง มีเด็กได้รับการเลี้ยงดู จำนวน ๒,๐๑๑ คน

นอกจากนี้ ยังมีการดำเนินงานที่สำคัญกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ในส่วนของผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ และเด็กติดผู้ต้องขัง โดยกระทรวงยุติธรรมได้ดำเนินการจัดสรรงบประมาณให้แก่เรือนจำและทัณฑสถานที่ควบคุมเด็กที่ผู้ต้องขัง และผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ และให้โรงพยาบาลหรือสาธารณสุขเป็นผู้จัดอบรมให้แก่ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์และเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์และเด็กที่ผู้ต้องขัง เพื่อการตั้งครรภ์ที่มีคุณภาพและการดูแลหลังคลอด เรื่องโภชนาการ เรื่องการตรวจสุขภาพ มีการดูแลเด็กปีหนึ่งๆ ประมาณ ๒๕๖ คน การดำเนินการที่ผ่านมาในช่วงปีงบประมาณ ๒๕๕๖ - ๒๕๕๘ ได้จัดอบรมให้ความรู้ไปทั้งหมดจำนวน ๒๕๒ แห่ง

จากภาพรวมการดำเนินงานที่ผ่านมา การพัฒนาเด็กปฐมวัยของแต่ละกระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ มีการดำเนินการตามภารกิจหน้าที่รับผิดชอบของตน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเด็กปฐมวัยของประเทศไม่เพียงแต่การดำเนินงานโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเท่านั้น การดำเนินงานต้องเป็นไปลักษณะของการบูรณาการระหว่างกระทรวงที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อผลักดันขับเคลื่อนให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเห็นผลเป็นรูปธรรมมากที่สุด

ผลการดำเนินงานพัฒนาเด็กปฐมวัย

การพัฒนาเด็กปฐมวัยของประเทศไทยที่ผ่านมา มีหลายหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องและร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงาน รวมถึงความพยายามของรัฐบาลในการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างต่อเนื่อง แต่มีอีกหลายปัจจัยที่ทำให้การพัฒนาเด็กปฐมวัยยังดำเนินการได้ไม่เต็มประสิทธิภาพเท่าที่ควร ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙ กล่าวว่า คุณภาพของคนไทยทุกกลุ่มวัยยังมีปัญหา และส่งผลกระทบต่อการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในอนาคต ทั้งเรื่องพัฒนาการและสติปัญญาตั้งแต่วัยเด็ก ... กลุ่มเด็กเล็ก (๐ - ๓ ปี) ยังมีปัญหาพัฒนาการไม่สมวัย และพัฒนาการล่าช้า โดยพัฒนาการที่ล่าช้าที่สุดคือ พัฒนาการด้านภาษา สาเหตุส่วนใหญ่ มาจากครอบครัวไม่มีความรู้และเวลาในการเลี้ยงดู ทั้งที่ช่วงวัย ๐-๓ ปี สมองจะมีพัฒนาการสูงสุด ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อระดับสติปัญญา บุคลิกภาพ และความฉลาดทางอารมณ์ในระยะยาว ส่วนกลุ่มเด็กปฐมวัยช่วงอายุ ๓ - ๕ ปี ที่ต้องเริ่มพัฒนาทักษะการอยู่ในสังคม พบว่า เด็กไทยส่วนใหญ่อยู่ในสถานศึกษาเด็กปฐมวัยที่ยังมีปัญหาด้านคุณภาพและมาตรฐาน โดยปัจจุบันมีมาตรฐานที่หลากหลาย ทั้งกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งส่งผลกระทบต่อรูปแบบการจัดการเรียนการสอน และครูยังมีความแตกต่างในด้านมาตรฐาน ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัยของเด็กปฐมวัย

อย่างไรก็ตาม มีผลการสำรวจสำคัญจากโครงการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๕๙ (MICS) ซึ่งดำเนินการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ระหว่าง ๖๕๒ ครั้วเรือน ข้อค้นพบสำคัญและมีแนวโน้มไปในทิศทางที่ดี คือ เด็กที่เกิดในช่วง ๒ ปีที่ผ่านมาเกือบทุกคนในประเทศไทยได้รับการชั่งน้ำหนักเมื่อแรกเกิด โดยมีเด็กเพียง ร้อยละ ๙.๔ มีน้ำหนักเมื่อแรกเกิดต่ำกว่า ๒,๕๐๐ กรัม สำหรับภาวะน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานปานกลางหรือรุนแรง พบเพียงร้อยละ ๖.๗ ในเด็กอายุต่ำกว่า ๕ ปี และร้อยละ ๑๑.๖ ในเด็กอายุ ๐ - ๕ เดือน เดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๘ - มีนาคม ๒๕๕๙ โดยได้รับการสนับสนุนหลักในด้านวิชาการและงบประมาณจากองค์การยูนิเซฟประเทศไทย การสำรวจครั้งนี้มีพื้นฐานมาจากครั้วเรือนตัวอย่างที่สัมภาษณ์ได้สมบูรณ์ จำนวน ๒๘,๖๕๒ ครั้วเรือน ข้อค้นพบสำคัญและมีแนวโน้มไปในทิศทางที่ดีคือเด็กที่เกิดในช่วง ๒ ปี ที่ผ่านมากเกือบทุกคนในประเทศไทยได้รับการชั่งน้ำหนักเมื่อแรกเกิดโดยมีเด็กเพียงร้อยละ ๙.๔ มีน้ำหนักเมื่อแรกเกิดต่ำกว่า ๒,๕๐๐ กรัม สำหรับภาวะน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานปานกลางหรือรุนแรงพบเพียงร้อยละ ๖.๗ ในเด็กอายุต่ำกว่า ๕ ปี และร้อยละ ๑๑.๖ ในเด็กอายุ ๐ - ๕ เดือน

การสำรวจของ MICS ยังพบข้อมูลที่น่าสนใจว่าเด็กแรกเกิดเกือบทั้งหมด (ร้อยละ ๙๗.๔) เคยกินนมแม่และเด็กที่ได้กินนมแม่ในเวลาที่เหมาะสมคือ ภายใน ๑ ชั่วโมง หลังคลอดคิดเป็นร้อยละ ๓๙.๙ เด็กที่มีอายุน้อยกว่า ๖ เดือนกินนมแม่อย่างเดียว ร้อยละ ๒๓.๑ และกินนมแม่เป็นหลัก ร้อยละ ๔๒.๑ และเด็กอายุ ๑๒ - ๑๕ เดือน ยังคงกินนมแม่มี ร้อยละ ๓๓.๓ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูล

จากรายงานประจำปี ๒๕๕๗ ของกระทรวงสาธารณสุขที่สำรวจการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ พบว่าอัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว ๖ เดือน มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ ๔๗.๒ ในปี ๒๕๕๕ เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๕๓.๐ และร้อยละ ๕๕.๓ ในปี ๒๕๕๖ และ ๒๕๕๗ ตามลำดับ ส่วนข้อมูลการได้รับวัคซีนจากการสำรวจพบว่าเด็กที่ได้รับวัคซีนครบทุกชนิดก่อนอายุครบ ๑๒ เดือน มีร้อยละ ๗๖.๑ ขณะที่ร้อยละ ๗๙.๑ ของเด็กอายุ ๑๒-๒๓ เดือน ได้รับวัคซีนครบทุกชนิดในช่วงเวลาก่อนการสำรวจ แสดงให้เห็นว่าเด็กสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้ดียิ่งขึ้น

ทั้งนี้จากการสำรวจสถานการณ์พัฒนาการเด็กทุก ๓ ปี ของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยเครื่องมือมาตรฐาน DenverII พบว่าเด็กแรกเกิด - ๕ ปี มีพัฒนาการสมวัยเพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๕๐ ร้อยละ ๖๗.๗ เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๗๐.๓ และร้อยละ ๗๒.๕ ในปี ๒๕๕๓ และ ๒๕๕๗ ตามลำดับ ซึ่งนับเป็นแนวโน้มที่น่าพอใจอย่างยิ่งนอกจากนี้ด้านโอกาสทางการศึกษาของเด็กปฐมวัยจากข้อมูลการสำรวจสถิติการศึกษาประจำปี ๒๕๕๙ ของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ พบว่ามีเด็กอายุ ๓ ขวบ ทั้งหมด ๗๔๑,๐๐๗ คน ในจำนวนนี้ไม่ได้เข้าเรียนประมาณ ๗๐,๐๐๐ กว่าคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๐ ของจำนวนเด็ก ๓ ขวบ ทั้งหมดโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จัดการศึกษาในระดับปฐมวัยมากที่สุดในรูปแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน ๑๙,๔๒๙ แห่ง มีเด็กอายุ ๓ ขวบ ประมาณ ๔๓๗,๐๐๐ คน หรือคิดเป็นร้อยละ ๕๗ รองลงมาคือสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) ๑๘๘,๓๔๔ คน หรือคิดเป็นร้อยละ ๒๕ และ อปท. ในรูปแบบโรงเรียนอนุบาล ๖๐,๐๕๕ คน หรือ คิดเป็นร้อยละ ๘ ตามลำดับ ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีเด็กอายุ ๓ ขวบ ประมาณ ๑,๕๓๖ คน อย่างไรก็ตามในจำนวนเด็กที่ไม่ได้เข้าเรียนในระบบมิได้หมายความว่าเด็กขาดโอกาสทางการศึกษาเพราะโดยหลักการแล้วเด็กอายุ ๓ ขวบ ยังมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการดูแลจากพ่อแม่และครอบครัวเป็นหลักจึงไม่มีความจำเป็นต้องเข้าเรียนถ้าหากพ่อแม่มีศักยภาพและความพร้อมที่จะดูแลเด็กก็สามารถอยู่กับครอบครัวได้จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการดำเนินงานด้านเด็กปฐมวัยจึงมิใช่เพียงวาระของประเทศอีกต่อไปแต่กลับกลายเป็นเป้าหมายการพัฒนาในระดับโลกที่ประเทศไทยต้องให้ความสำคัญไม่น้อยกว่าการพัฒนาด้านอื่นๆ ดังนั้นเมื่อสภาวการณ์ของโลกส่งผลต่อประเทศไทยอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ประเทศไทยจึงขับเคลื่อนการพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยความร่วมมือของ ๔ กระทรวงหลักภายใต้บันทึกข้อตกลงความร่วมมือการบูรณาการความร่วมมือการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต (กลุ่มเด็กปฐมวัยและผู้สูงอายุ) เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๐ ระหว่างกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงสาธารณสุข มีเจตจำนงที่จะส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกันในการขับเคลื่อนการดำเนินงานการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต (กลุ่มเด็กปฐมวัยและผู้สูงอายุ) โดยร่วมกันผลักดันในระดับนโยบายจนถึงระดับปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนสร้างกลไกการดำเนินงานให้เอื้อต่อการดูแลกลุ่มเป้าหมายในระดับพื้นที่ ที่เชื่อมโยงสอดรับแนวนโยบายรัฐบาลและแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการดำเนินงานแบบบูรณาการที่มีประสิทธิภาพบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างยั่งยืน

๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ไตรนาถ ศรีจันทร์ (๒๕๔๘) ได้ศึกษา การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัยของสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต ๑ พบว่า ๑. ระดับการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัย ของสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต ๑ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ดานที่อยู่ในระดับปานกลางและมีค่าเฉลี่ยน้อยกว่าดานอื่นคือดานการสรุปผลการดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา ๒. ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนระดับปฐมวัยและประธานกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัยของสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต ๑ ในภาพรวมไม่แตกต่างกันแต่ความคิดเห็นของครูผู้สอนระดับปฐมวัย และประธานกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ส่วนดานการวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตรสถานศึกษาและดานการดำเนินการใช้หลักสูตรสถานศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๓. ผลการศึกษาพบประเด็นปัญหา คือ ครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ชอบการศึกษาในสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย และเป็นครูจางสอนชั่วคราว คณะกรรมการบริหารหลักสูตรขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การประเมินผลการใช้หลักสูตรและนำผลไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาและมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนา คือ สถานศึกษาควรจัดใหม่ ๑) ครูผู้สอนที่จบการศึกษาในสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ๒) การอบรม ประชุม สัมมนา เพื่อพัฒนาครูผู้สอนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัย ๓) การประเมินผลการใช้หลักสูตร นิเทศ ติดตามผลและปรับปรุงพัฒนาโดยโรงเรียนเป็นฐาน

อัครเดช วรหาญ (๒๕๔๘) วิจัยเรื่องความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารสวนตำบลในเขตอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารสวนตำบลอยู่ในระดับสูง ความสามารถของบุคลากรและงบประมาณมีความสัมพันธ์กับการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและผู้ปกครองมีความพึงพอใจในการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กอยู่ในระดับสูง

ณิชนนต ปทมเสวี (๒๕๔๘) วิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการบริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารสวนตำบลในจังหวัดปทุมธานี พบว่า โดยภาพรวมมีการบริหารงานอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาการบริหารงาน ได้แก่ งานวิชาการ งานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม งานบุคลากร ผลการเปรียบเทียบขององค์การบริหารสวนตำบลที่มีขนาดต่างกันมีสภาพการบริหารงานต่างกันในด้านอาคารสถานที่และดานบุคลากร โดยองค์การบริหารสวนตำบลขนาดใหญ่มีสภาพการบริหารมากกว่าขนาดเล็ก ปัญหาการบริหารงานพบว่ององค์การบริหารสวนตำบลขนาดเล็กและขนาดกลางมีปัญหามากกว่าขนาดใหญ่ในทุกดาน

รัตนา นิสมกุล (๒๕๕๐) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ด้วยน้ำตาสไอซิ่ง กลุ่มตัวอย่างเป็น เด็กอายุระหว่าง ๔-๕ ปี ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอนจำนวน ๑๕ คน ใช้ระยะเวลาในการทดลอง ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๕ วัน วันละ ๒๐ นาที ผลการศึกษาพบว่า คะแนนการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยหลังการทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ด้วยน้ำตาสไอซิ่งสูงกว่าก่อนทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ด้วยน้ำตาสไอซิ่งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๑

สมบัติ สิงห์คำ (๒๕๕๐) ได้ศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี พบว่าปัญหาการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี ในภาพรวม พบว่า การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยด้านงานวิชาการของโรงเรียน มีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือ การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยด้านงานงบประมาณของโรงเรียน การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยด้านงานบุคลากรของโรงเรียนและมีปัญหาน้อยที่สุด คือ

การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยด้านงานบริหารทั่วไปของโรงเรียน ตามลำดับ การเปรียบเทียบระดับของ ปัญหาการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี จำแนกตาม ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงานและขนาดโรงเรียน พบว่า ผู้บริหารกับครูผู้สอน ระดับปฐมวัยที่มีตำแหน่ง วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงานและขนาดของโรงเรียน มีการรับรู้ เกี่ยวกับปัญหาการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี ไม่แตกต่างกัน

อิงอร รอดน้อย (๒๕๕๑) ได้ศึกษาระดับคะแนนโดยรวมและรายด้านของพฤติกรรมการแสดง มารยาทไทยที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยโดยการจัดการกิจกรรมการเล่นที่ประกอบการเล่นฝึกปฏิบัติจริง กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุระหว่าง ๔-๕ ปี ได้มาจากการคัดเลือกเด็กที่มีคะแนนพฤติกรรมการแสดงมารยาท ไทยที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยน้อยที่สุดจำนวน ๑๕ คน ใช้ระยะเวลาในการทดลอง ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ ละ ๔ วัน วันละ ๓๐ นาที ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดการกิจกรรมการเล่นที่ ประกอบการเล่นฝึกปฏิบัติจริงมีคะแนนพฤติกรรมการแสดงมารยาทไทยที่พึงประสงค์เพิ่มขึ้นทั้งโดยรวมและ รายด้านซึ่งได้แก่ ด้านมารยาทด้านการทำความเคารพ ด้านวาจา และด้านมารยาทด้านการแสดงอิริยาบถ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากการศึกษาของ อารยา ระศร (๒๕๕๒) เรื่อง ผลการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริม พัฒนาการด้านสติปัญญา ชั้นอนุบาลปีที่ ๒ โดยเกมการศึกษาตามแนวคิดพัฒนาการและการเรียนรู้ ของสมอง พบว่า เกมการศึกษาตามแนวคิดพัฒนาการและการเรียนรู้ของสมอง (Brain - based Learning) มีประสิทธิภาพ ๘๖.๐๐ / ๘๘.๐๐ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัด ประสบการณ์การเพื่อพัฒนาการด้านสติปัญญา ชั้นอนุบาลปีที่ ๒ โดยเกมการศึกษาตามแนวคิด พัฒนาการและการเรียนรู้ของสมองมีค่าเท่ากับ ๐.๖๕๖๕ คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๖๕ และนักเรียนที่ เรียนด้วยแผนการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ชั้นอนุบาลปีที่ ๒ โดยเกม การศึกษาตามแนวคิดพัฒนาการและการเรียนรู้ของสมอง (Brain - based Learning) มีคะแนนเฉลี่ย พัฒนาการด้านสติปัญญาหลังเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยสรุปแผนการจัด ประสบการณ์การเพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ชั้นอนุบาลปีที่ ๒ โดยเกมการศึกษาตามแนวคิด พัฒนาการและการเรียนรู้ของสมอง (Brain - based Learning) สามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านสติ ปัญญาของนักเรียนได้อย่างเต็มศักยภาพสามารถนำไปใช้จัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาการด้าน สติปัญญานักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ ๒ ได้

สุภักดิ์ แผงเพชร (๒๕๕๒) ได้ศึกษาผลการจัดการกิจกรรมเฉพาะปลูกพืชประกอบการบันทึกที่มี ต่อพฤติกรรมความร่วมมือของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุระหว่าง ๔-๕ ปี ได้มาจากการสุ่ม แบบกลุ่ม จำนวน ๑๕ คน ใช้ระยะเวลาในการทดลอง ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๓ ครั้ง ครั้งละ ๖๐ นาที รวม ๒๔ ครั้ง ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการกิจกรรมเฉพาะปลูกพืชประกอบการ บันทึกมีการพัฒนาพฤติกรรมความร่วมมือหลังการทดลองสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๑ ทั้งในภาพรวมและรายด้านได้แก่ ด้านการช่วยเหลือ ด้านการเป็นผู้นำและผู้ตาม ด้านความรับผิดชอบ และด้านการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

สิริมณี กิติราช (๒๕๕๒) ได้สำรวจการจัดการกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ของครูปฐมวัยและศึกษา ทิศนะในการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์และเปรียบเทียบทิศนะในการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ โดยจำแนกตามอายุ ระดับชั้นที่สอน ระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นครูปฐมวัยที่ปฏิบัติการสอน

ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๑ และ ๒ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๒ จำนวน ๓๐ โรงเรียน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยการจับฉลากเลือกโรงเรียนแต่ละโรงเรียนเลือกครูโรงเรียนละ ๒ คน ซึ่งได้ครูปฐมวัยจำนวน ๖๐ คน ผลการสำรวจพบว่ากิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ที่ครูจัดให้เด็กเป็นอันดับแรกคือ การวาดภาพระบายสี รองลงมาคือปั้นและเล่นกับสีตามลำดับ การศึกษาที่คณะในการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ของ ครูปฐมวัยพบว่า ครูปฐมวัยมีความเห็นด้วยอย่างมากในการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยรวมและทุกกิจกรรมโดยครูเห็นด้วยเป็นอันดับแรก คือ การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมประจำวันโดยจัดทุกวัน ส่วนกิจกรรมที่เห็นด้วยมากเป็นอันดับสุดท้ายคือ การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์อย่างน้อยวันละ ๔ กิจกรรม เพื่อให้เด็กเลือกทำตามความสนใจของเด็ก ส่วนการเปรียบเทียบทัศนะในการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ของ ครูปฐมวัยโดยจำแนกตามอายุ ระดับชั้นที่สอน ระดับการศึกษาที่คณะของครูในการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยจำแนกตามอายุพบว่า มีทัศนะในการจัดกิจกรรมไม่แตกต่างกัน

อภิชาติ แสงลี (๒๕๕๒) ได้ศึกษา การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาองค์กรการบริหารสวนตำบลใน อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร พบว่า ดานบุคลากรและการบริหารจัดการ สวนใหญ่ขององค์การบริหารสวนตำบลสรรหาบุคลากรทางการศึกษาตามเกณฑ์ลูกจ้างองค์การบริหารสวนตำบล ครูพี่เลี้ยง/ผู้ดูแลเด็กขาดความรู้และประสบการณ์ในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีโอกาสเข้ารับการอบรมสัมมนาเพิ่มพูนความรู้น้อย ดานอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย สวนใหญ่สถานที่ตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ในพื้นที่ที่มีขนาดเหมาะสม ไม่เสี่ยงต่ออันตราย มีการติดตั้งระบบและอุปกรณ์ในการรักษาความปลอดภัย สภาพแวดล้อมการจัดการศึกษาทั้งในและนอกห้องเรียนสะอาดและปลอดภัย สะดวกในการทำกิจกรรม ดานวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร สวนใหญ่จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคัดกทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยจัดตามตารางกิจกรรมประจำวัน มีสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการจัดกิจกรรมเรียนการสอนระดับปฐมวัยครบ แต่เครื่องเล่นสนามสวนใหญ่ชำรุดทรุดโทรมและมีไม่หลากหลาย ดานการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน สวนใหญ่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจัดกิจกรรมที่เอื้อและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนรวมในการดำเนินงานของศูนย์ แต่ชาวบ้านสวนใหญ่ขาดความรู้และความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตน และผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรม โดยสรุป สภาพการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารสวนตำบล ในอำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร มีข้อบกพร่องและปัญหา ได้แก่ ดานบุคลากรและการบริหารจัดการ กับดานการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน

วิลาวัลย์ พ้ออมาตย์ (๒๕๕๓) ได้ศึกษาผลการจัดประสบการณ์กิจกรรมดนตรีตามแนวคาร์ล ออร์ฟ ที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์และความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ ๒/๓ ปีการศึกษา ๒๕๕๐ โรงเรียนวัดพระธาตุพนม “พนมวิทยาการ” จำนวน ๒๐ คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) พบว่า ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมดนตรีตามแนว คาร์ล ออร์ฟ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และ ความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมดนตรีตามแนว คาร์ล ออร์ฟ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

รศจณา สะแลแม (๒๕๕๓) ได้ศึกษา การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ดานอารมณ์ จิตใจ และสังคม : กรณีศึกษานานลำเปา ตำบลลำไพล

อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา พบว่ากระบวนการการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจและสังคม มี ๖ ขั้นตอน คือ ๑) การสร้างบรรยากาศการยอมรับของชุมชนและคัดเลือกแกนนำ ๒) การสร้างความตระหนักและปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานร่วมกัน ๓) การระดมความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา สสำรวจความต้องการและหาแนวทางร่วมกัน ๔) การวางแผนการดำเนินงาน ๕) การดำเนินงานตามแผนงาน ๖) สรุปและประเมินผล ผลของกระบวนการการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ด้านอารมณ์ จิตใจและสังคม พบว่าผู้ปกครองเด็กปฐมวัย มีความรู้เรื่องการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้าน อารมณ์ จิตใจ และสังคมในระดับสูงและมีการปฏิบัติในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์จิตใจและสังคมในระดับดี ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ด้านอารมณ์ จิตใจและสังคมครั้งนี้คือ ภาระงานของกลุ่มแกนนำและขาดสถานที่จัดประชุมและจัดกิจกรรม

สถาพร เดชศิริ (๒๕๕๓) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมในการบริหารหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เทศบาลเมืองบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย โดยรวมทั้ง ๕ ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมในการบริหารหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย การให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรปฐมวัย การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตร และการจัดทำสาระหลักสูตรของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การนำกิจกรรมไปจัดประสบการณ์การเรียนรู้และการปรับปรุงหลักสูตรปฐมวัย ตามลำดับ ข้อเสนอแนะ ในการมีส่วนร่วมในการบริหารหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เทศบาลเมืองบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่าการมีส่วนร่วมในการบริหารหลักสูตรของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่เต็มที่เท่าที่ควร ทั้งที่ทางศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ทั้งนี้ผู้ปกครองส่วนใหญ่มักจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ผู้ปกครองส่วนใหญารู้สึกพึงพอใจในการบริหารจัดการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และมีความไว้วางใจในการจัดการศึกษาปฐมวัย มีการเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา ก่อให้เกิดผลดีกับเด็กปฐมวัยและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ขณะที่ ประภัสสร สารพันธ์ (๒๕๖๐) ได้ทำการศึกษา เรื่อง "การพัฒนาทักษะการพูดของเด็กปฐมวัยชั้นอนุบาล ๓ ขวบ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนอนุบาลอินทร์บุรีโดยใช้กิจกรรมการเล่านิทาน" พบว่า เด็กปฐมวัยอนุบาล ๓ ขวบ โรงเรียนอนุบาลอินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๒๐ คน ในปีการศึกษา ๒๕๖๐ ที่ได้รับการจัดประสบการณ์จากการเล่านิทานกิจกรรมเสริมประสบการณ์พัฒนาทักษะการพูดมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่า ก่อนได้รับกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ โดยเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์จากการเล่านิทานกิจกรรมเสริมประสบการณ์พัฒนาทักษะการพูดมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่า ก่อนได้รับกิจกรรม แสดงให้เห็นว่าการใช้นิทานส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการพูดของเด็กปฐมวัยเป็นอย่างดี

จากแนวคิด หลักการ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่าการพัฒนาการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยของประเทศ รัฐบาลต้องกำหนดให้เป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนาคนของประเทศ ซึ่งเด็กปฐมวัยเป็นกำลังสำคัญและเป็นอนาคตของประเทศ ฉะนั้นการพัฒนาการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย ควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยความร่วมมือของทุกฝ่าย

ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการวางแผนการดำเนินงานที่ชัดเจนและประสานความร่วมมือในการทำงานทั้งระหว่างกระทรวง หน่วยงาน และสถานศึกษาที่มีการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย ทั้งนี้ งานด้านการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย มีความหลากหลายซับซ้อน ทั้งในด้านการบริหารการจัดการศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้อตามหลักการของการศึกษาปฐมวัย การจัดการเรียนรู้อตามมาตรฐานการศึกษาปฐมวัย การดำเนินงานตามนโยบาย อีกทั้งยังต้องทำตามระเบียบ กฎหมาย และมาตรฐานการจัดการศึกษา เป็นต้น ซึ่งบริบท สภาพแวดล้อม ในองค์กร ก็ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยเป็นไปได้โดยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล